

Александра Ђуричић
Универзитет Алфа, Београд

Оставштина за будућност

Жене говоре! Славица Гароња .- Београд, Алтера 2013(Београд:Алтера).-253 стр,20 цм.-(Библиотека Калем). ISBN 978-86-6007-128-8

Нова књига Славице Гароње *Жене говоре* јесте збирка разговора са српским књижевницама. Разговори у овој књизи су сложени хронолошки, по годинама рођења заступљених саговорница, које својим животом покривају читав 20. век: од Радмиле Маринковић, професорке средњовековне књижевности, Vere Ценић, доктора књижевних наука, ауторке романа са логорском тематиком, Светлане Велмар-Јанковић, књижевнице и чланице САНУ, Ане Шомло, књижевнице и преводитељке са хебрејског, Љиљане Николић, уреднице и ауторке школских читанки, Љиљане Шоп, књижевне критичарке, па до савремених књижевница Милице Мићић Димовске, Гордане Ђирјанић и Мирјане Митровић. Изузетак од хронолошког принципа је направљен са разговором са Драгицом Срзентић, најстаријом саговорницом и главном јунакињом једног романа, чија је потресна исповест остављена за крај, вероватно са намером да у читаоцу изазове најдубљи утисак. Отуда ова књига представља „женско“ сведочанство о култури писане речи у Србији пре Другог светског рата и нарочито током последњих 50 година, од времена када је професорка Филолошког факултета Радмила Маринковић започињала своју научну каријеру, а млада Светлана Велмар Јанковић објавила свој први роман, па све до данашњих дана, када ауторка прати готово сваки нови наслов српских књижевница, процењује га критичарски и смешта у вредносни систем и мапу новије (женске) српске књижевности.

И поред наизглед строгог хронолошког принципа, концепт и композиција ове књиге читају се као роман, јер се приче и сведочанства изабраних испитаница уливају једни у друге, надовезујући се у јединственој теми, и градећи слику епохе - културне, историјске, често турбулентне на нашем тлу, и то из женске перспективе. Врлина овог избора је и у широком спектру обухваћених жена филолошке струке: од педагошко-научног рада (Радмила Маринковић, Љиљана Николић), преко књижевног (Светлана Велмар-Јанковић, Ана Шомло, Милица Мићић Димовска, Гордана Ђирјанић, Мирјана Митровић), до критичарско-политичког ангажмана (Љиљана Шоп, Драгица Срзентић). Иако су саговорнице везане за различите друштвено-историјске контексте (припаднице предратне грађанске класе, левичарке, припаднице демократске опозиције деведесетих), занимљива су њихова сећања на истоветне историјске и друштвене процесе, околности и догађаје, као што су студије на Филолошком факултету, пре и после рата, епоха педесетих, Голи Оток, а посебно је значајно њихово виђење сопственог родног и вредносног статуса у књижевности, као и поглед на савремену књижевну сцену.

Пионирски рад Славице Гароње представљен је широј читалачкој публици пре три године када је прва код нас објавила књигу која се бави историјом српске књижевности коју су писале жене (*Жена у српској*

књижевности, Нови Сад, 2010). Везивна нит са књигом *Жене говоре* јесу управо завршна поглавља претходне књиге, где говорећи о савременим романима и делима књижевница (Гордана Ћирјанић, Ана Шомло, Светлана Велмар Јанковић, Милица Мићић Димовска), наговештава интервјуе са њима.

Постављајући питања везана за личне и стваралачке биографије својих саговорница, као и она о њиховим преокупацијама и изборима које су морале да направе, Славица Гароња сваку од саговорница приближава читаоцу у једном дубоко хуманом, људском смислу. Њене старије саговорнице ослобођене су бриге о утиску који остављају у јавности, пре свега захваљујући великом искуству, док оне млађе, припаднице средње генерације књижевница које су се избориле за своје место (Гордана Ћирјанић, Мирјана Митровић) говоре о своме искуству деловања и доказивања у једном позиву који је све до почетка деведесетих година био скоро искључиво мушка привилегија. „Књижевност је широко поље за позерство, у њој је најтеже постићи једноставност. Једна властита мисао у тексту вреди више од стотину страница ученог папагајства...“¹.

Значајну позицију у књизи има Светлана Велмар Јанковић која се романом *Лагум* изборила за место у књижевном свету, освојивши пет година касније (1995) и НИН-ову награду за роман *Бездно* као прва ауторка из Србије. У разговору са Светланом Велмар Јанковић реч је превасходно о њеном најновијем, монументалном делу *Капија Балкана*, својеврсном омажу Београду. Полазећи од последњег ауторкиног дела Славица Гароња је са књижевницом „прошетала“ и кроз целокупно њено стваралаштво, добијајући уз то и сјајне одговоре о породичним коренима и целокупној „слици епохе“ у којима је ова угледна књижевница стасавала.

Још једна ауторка из књиге *Жене говоре*, Милица Мићић Димовска, постигла је успех са романом *Последњи заноси ММС*, за који није добила НИН-ову награду између осталог и због тога што је деведесетих доминирала књижевност која се бавила великим историјским и националним темама у политичком контексту. Посебан део интервјуа са Димовском чине питања везана за роман *Мрена* из 2002. године, у коме је ауторка дала потресну, верну слику деведесетих година минулог века, са Новим Садом као својеврсним главним јунаком, односно људима који су чинили културни и политички крем, беспштедно се обрачунавајући са неистомисљеницима. Као последица ове врсте списатељске храбрости, сама ауторка поднела је жестоке реакције на дело о чему даје назнаке у одговорима на питања Славице Гароње: „Дирнути у иконе, то изазива револт...Нисам писала с намером да нешто поричем, већ једноставно да прикажем механизам институција у којима се руководећи људи поистовећују са институцијом нарочито како то изгледа када се цело друштво нађе у кризи...“² Књижевнице су у овим разговорима показале да је историја света заправо историја приватног живота, а настављајући се на интимно-исповедни тон *Лагума*, низала су се дела која су говорила о храбрости и приватности, као што су *Миленина писма Кафки* Ане Шомло, *Кућа у Пуерту* Гордане Ћирјанић, *Емилија Лета* Мирјане Митровић и друга.

Ауторка је проширила разговоре и на жене које нису искључиво књижевнице, али су по педагошком, уредничком и критичарском перу интензивно присутне у јавности. Разговарала је са Љиљаном Николић и Љиљаном Шоп, са којима је успела да оствари дијалог који их је приказао као

¹ Из интервјуа са Горданом Ћирјанић, Славица Гароња, *Жене говоре*, Алтера, Београд, стр.183

² Из интервјуа са Милицом Мићић Димовском, Славица Гароња, нав. дело, стр.133

посленице у култури, а пре свега као пасиониране читатељке које својом посвећеношћу према књизи и писаној речи обављају драгоцену културну мисију. У том смислу, истиче се разговор са Љиљаном Шоп која за собом има већ шест књига објављених критика и есеја и свакако је пажљива проматрачица наше књижевне сцене, а чији рад је често оспораван и због непоткупљивости мишљења.

Књига се завршава разговором са стогодишњом Драгицом Срзентић (рођена 1912), на коју је пажња јавности недавно поново усмерена због њене дуговечности и улоге коју је имала у политичком животу Југославије непосредно после Другог светског рата (1948). Презиме које је добила удајом било је за генерације из седамдесетих синоним страдалништва, пада у немилост и изговарало се готово шапатом. Након голооточког страдања, себе и све своје сапатнице назвала је полусаучесницама, полужртвама. Драгица Срзентић је оставила сведочанство и о књижевници Милки Жициној, чији је рукопис романа *Све, све, све* сачуван управо захваљујући и Драгици Срзентић која је уједно и његова главна јунакиња. Можда ће читаоци склонији црно-белом посматрању историјских, па и књижевних превирања на нашим просторима, замерити књизи *Жене говоре* на простору који поклања сећањима и кајањима голооточанских страдалница, које су касније своје муке преточиле у књижевна дела. Ипак, ни један озбиљан историчар књижевности не заобилази чињенице, а оне су за период комунистичке владавине у Југославији готово немилосрдне када су књижевнице у питању: више их је било на издржавању казни и у сенци, него афирмисаних и поштованих (из тог периода већина се сећа Десанке Максимовић, Мире Алечковић и евентуално, Роксанде Његуш).

Иако је већина ових интервјуа већ објављивана у књижевним часописима, тек уобличени у књигу они показују пуни историографски значај. Као историчарка књижевности и књижевна критичарка, Славица Гароња Радованац је помно пратила дела одабраних саговорница те је захваљујући доброј припремљености добила од саговорница садржајне одговоре и уобличила их у књигу која представља драгоцену сведочанство о једном веку из перспективе књижевница.